

Hanna Nurmi

LASTEN ERIARVOISUUDEN JA KÖYHYYDEN ENNALTAEHKÄISYKEINOT SUOMESSA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2020

TIIVISTELMÄ

Hanna Nurmi: Lasten eriarvoisuuden ja köyhyyden ennaltaehkäisykeinot Suomessa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Terveystieteiden tutkinto-ohjelma, kansanterveystiede
Toukokuu 2020

Lapset voivat Suomessa keskimäärin hyvin. Kuitenkin viimeisen vuosikymmenen ajan polarisaatio hyvä- ja huono-osaisten lasten välillä on kasvanut huomattavasti. Eriarvoisuus on yhteiskunnallinen ilmiö, joka rajoittaa ihmisen mahdollisuuksia taloudellisesti, fyysisesti sekä psyykkisesti. Hyvinvointivaltiossa jokaisella lapsella tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet terveyteen ja hyvään elämään riippumatta vanhempien sosioekonomisesta asemasta. Yhtäläisten mahdollisuuksien turvaaminen lapsille tulisi olla yhteiskunnan eettinen sekä taloudellisesti kestävä velvoite.

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on kartoittaa lasten eriarvoisuutta ja köyhyyttä sekä niiden ennaltaehkäisykeinoja Suomessa. Tutkielmassa tarkastellaan lapsiköyhyyden vaikutuksia materiaalisien puutteen, fyysisen ja psyykkisen terveyden näkökulmasta. Tutkielma vastaa kysymykseen, miten eriarvoisuutta ja köyhyyttä voidaan ennaltaehkäistä.

Eriarvoisuuden kasvu näkyy terveyseroina väestöryhmien välillä, syrjäytymisen lisääntymisenä sekä köyhyyden ja toimeentulotukea tarvitsevien kasvuna. Siihen ovat vaikuttaneet yhteiskunnalliset säästötoimet, jotka kohdistuivat eniten lapsiperheisiin. Lapsiköyhyyden vaikutukset ulottuvat aineellisesta puutteesta harrastuksien vähyyteen sekä fyysiseen ja psyykkiseen pahoinvointiin. Materiaalinen puute voi johtaa syrjintään, kiusaamiseen sekä aiheuttaa ulkopuolisuuden tunnetta. Parempien elintapojen ja onnellisuuden on tutkittu olevan yhteydessä korkeampaan sosioekonomiseen asemaan. Vastaavasti lapset kokevat enemmän väheksyntää, häpeää sekä pelkoa vanhempien taloudellisen tilanteen ollessa heikkoa. Huono-osaisuuden nähdään kasautuvan jo valmiiksi heikommassa asemassa oleville sekä periytyvän sukupolvelta toiselle.

Lasten eriarvoisuus ja köyhyyden kasvu on huomioitu jo pitkään poliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Lapsi- ja nuorisopolitiikan taustalla toimii YK:n lasten oikeuksien yleissopimus, jonka myötä Suomi on sitoutunut noudattamaan lasten oikeuksia sekä raportoimaan toimenpiteistä. Eriarvoisuus on huomioitu lukuisissa terveysohjelmissa sekä poliittisissa strategioissa, joista viimeisimpänä ennaltaehkäisyä toteuttamaan on luotu ”Lapsen aika – Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040” -visio. Tutkielmassa esitetään ratkaisuja ennaltaehkäisytoimien: varhaisen tuen, varhaiskasvatuksen, osallisuuden varmistamisen sekä lapsiköyhyyden vähentämisen avulla.

Tutkielman perusteella voidaan havaita lapsiköyhyyden vaikuttavan olennaisesti eriarvoisuuden syntyyn. Lapsiköyhyyden aiheuttamien materiaalistien puutteiden, fyysisten sekä psyykkisten vaikutusten myötä voidaan päätellä, ettei YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus toteudu Suomessa. Lapset eivät voi vaikuttaa taloudelliseen tai sosiaaliseen asemaansa, jolloin eriarvoisuutta ei voida pitää oikeudenmukaisena. Eriarvoisuuden ennaltaehkäisyllä on mahdollista parantaa yhteiskunnan sosiaalista kiinteyttä, mahdollisuuksien tasa-arvoa sekä kansanterveyttä. Näin ollen, eriarvoisuuden poistaminen voidaan nähdä tärkeänä koko yhteiskunnan hyvinvoinnin näkökulmasta.

Avainsanat: eriarvoisuus, lapsiköyhyys, terveyserot, ennaltaehkäisy

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TERVEYDEN ERIARVOISUUS	3
	2.1 Eriarvoisuuden määrittelyä	3
	2.2 Eriarvoisuuden nykytilanne ja mittaaminen Euroopassa.....	4
3	LAPSIKÖYHYYS	6
	3.1 Lapsiköyhyyden määrittelyä	6
	3.2 Lapsiköyhyys Suomessa.....	6
4	KÖYHYEDEN VAIKUTUKSET LAPSEEN	9
	4.1 Hyvinvoinnin osa-alueet	9
	4.2 Materiaalinen puute	9
	4.3 Fyysinen terveys	10
	4.4 Psykkinen terveys	10
5	ENNALTAEHKÄISYKEINOJA	13
	5.1 Politiikoissa	13
	5.2 Eriarvoisuuden ennaltaehkäisytoimia	14
6	POHDINTA	19
	LÄHDELUETTELO	24

1 JOHDANTO

Suomen talous on ollut nousujohdanteista viime vuosien aikana. Työllisyysaste on noussut, ja työttömyyttä on jatkuvasti vähemmän. (Euro & Talous 2019.) Vastaavasti elinikä on pidentynyt ja elämänlaatu yleisesti parantunut (Saari 2015, 11). Talouskasvusta ovat hyötäneet enimmäkseen hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevat. Tämä on johtanut siihen, että heikossa asemassa olevien riskitekijät, kuten heikompi elämänlaatu ja köyhyys ovat kasautuneet entisestään huono-osaisille. (Saari 2015, 12.) 2000-luvun Suomen kasvava trendi on ollut eriarvoisuuden lisääntyminen parantuneesta talous- ja terveystilanteesta huolimatta. Eriarvoisuus rajoittaa mahdollisuuksia toimia tasavertaisena ihmisenä yhteiskunnassa. Se rajoittaa ihmisen mahdollisuuksia taloudellisesti, terveydellisesti ja psyykkisesti. (Therborn 2014, 7.)

Suomessa lapset voivat keskimäärin hyvin. Kuitenkin jo lasten keskuudessa voidaan havaita polarisaatiota hyvä- ja huono-osaisiin sekä sen vahvaa periytymistä sukupolvelta toiselle (Paananen & Gissler 2014, 208). Eriarvoistumisen ja huono-osaisuuden periytymisen ennaltaehkäiseminen on nykypäivän haasteemme, johon tulee vastata poliittisesti monialaista yhteistyötä hyödyntäen. Eriarvoistumiseen ja sen sukupolvistumiseen tulee vaikuttaa varhain jo ennen ongelmien syntymistä. (Paananen Ristikari & Gissler 2015, 16.)

Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa jokaisella lapsella tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet hyvään elämään sekä tulevaisuuteen riippumatta vanhempien sosioekonomisesta asemasta ja terveydellisestä taustasta (Ristikari ym. 2018, 128). Lapsuudessa luodaan hyvinvoinnin sekä terveyden pohja (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011, 7), jonka vuoksi aikuisten eli päättäjien, palvelujärjestelmän henkilökunnan sekä vanhempien velvollisuutena on huolehtia lapsen ja nuoren tasapainoisesta kehityksestä (Väljärvi 2019, 15). Terveyden hyvinvointieroja ei voida pitää oikeudenmukaisena (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017). Lasten hyvinvointi tulisi olla sekä inhimillinen että yhteiskunnallisesti taloudellinen tavoite (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2014), sillä

yhteiskunnan jatkuvuus ja kestävä kehitys perustuu lapsiin (Bardy, Sauli & Järventie 2018, 14). Kuten Korkman (2019) on maininnut, politiikan lähtökohtana tulisi olla moraalinen velvoite lasten etujen tavoitteluun (Valtioneuvosto 2019b). Sijoittaminen varhaislapsuuteen on kustannustehokasta, sillä silloin lapsen mahdollisuudet elämään kehittyvät (Bardy ym. 2018, 44). Laisaaren (2019) mukaan lapset ovat tärkein investointikohde yhteiskunnassa. Täten sijoittaminen lapsiin on sijoittamista yhteiskuntaamme (Perälä, Mäkelä, Salmi & Kestilä 2012, 1). Jokaisella lapsella on oikeus hyvään elämään huolimatta vanhempien taustasta. Tämä on myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) tavoitteena.

Artikla 2 ”Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiensa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.” (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989)

Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on kartoittaa lasten eriarvoisuutta ja köyhyyttä sekä eriarvoisuuden ja lapsiköyhyyden ennaltaehkäisykeinoja ja niiden tarpeellisuutta Suomessa. Taustana käytetään YK:n lapsen oikeuksien yleissopimusta (1989). Tässä kirjallisuuskatsauksessa käsitellään myös yleissopimuksen määritelmää lapsista, jonka mukaan lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta.

Kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan köyhyyden vaikutuksia lasten hyvinvointiin Allardtin (1976) hyvinvointiteorian osa-alueiden mukaisesti (Konu 2002, 19). Lisäksi keskitytään monissa lähteissä esiintyviin eriarvoisuuden ja köyhyyden vähentämistoimien teemoihin; varhaiseen puuttumiseen, koulun ja harrastuksien rooliin sekä osallisuuden lisäämisen tärkeyteen. Kirjallisuuskatsaus vastaa kysymykseen, miten lasten eriarvoisuutta ja köyhyyttä voidaan ennaltaehkäistä. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on korostaa ennaltaehkäisyn ja lapsiin sijoittamisen tärkeyttä kansanterveyden näkökulmasta.

2 TERVEYDEN ERIARVOISUUS

2.1 Eriarvoisuuden määrittelyä

Eriarvoisuuden määritelmä ei ole yksiselitteinen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019d) mukaan eriarvoisuus on ”Vältettävissä oleva ero, joka on epäoikeudenmukainen ja eettisesti väärin.”. Eriarvoisuudella tarkoitetaan siis epäoikeudenmukaisia terveyseroja sosioekonomisten ryhmien välillä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 22). Sosioekonominen asema määräytyy useimmiten koulutus- ja tulotason sekä työmarkkina-aseman perusteella (Lahelma, Rahkonen, Koskinen, Martelin & Palosuo 2007, 26). Terveyden eriarvoisuus pohjautuu syväälle yhteiskunnan rakenteisiin. Rakenteet ovat yhteydessä elinoloihin, ympäristöön, elintapoihin sekä sosiaali- ja terveystalouteihin. (Rotko, Aho, Mustonen & Linnanmäki 2011, 15.)

Göran Therborn (2014, 7) määrittelee eriarvoisuuden näin: ”Eriarvoisuudessa ei siis ole kyse pelkästään lompakon paksuudesta. Se on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö, joka rajoittaa (meistä useimpien) mahdollisuuksia toimia ihmisenä. Se heikentää terveyttä, itsekunnioitusta, itsetuntemusta ja voimavaroja osallistua aktiivisesti maailman menoon.” Eriarvoisuus siis kohdistuu sosioekonomisen aseman mukaisiin ihmisryhmiin vaikuttaen erilaisiin mahdollisuuksiin osallistua työhön tai koulutukseen (Saari 2015, 101). Nämä rakenteisiin yhteydessä olevat tekijät vaikuttavat suoraan ihmisen terveyteen (Rotko ym. 2011, 15). Vaikutukset terveydessä ilmenevät eroina sosioekonomisen aseman välillä muun muassa sairastavuudessa ja kuolleisuudessa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Therborn (2014, 62–67) jakaa eriarvoisuuden muodot kolmeen kategoriaan; elämänehtojen eriarvoisuuteen, eksistentiaaliseen eriarvoisuuteen sekä resurssien eriarvoisuuteen. Elämänehtojen eriarvoisuudella viitataan elinmahdollisuuksien vaihteluun, joita voidaan mitata esimerkiksi kuolleisuudesta, elinajanodotteesta sekä toimintakykyisistä elinvuosista. Eksistentiaalisella eriarvoisuudella tarkoitetaan ihmisarvoon viittaavaa eriarvoisuutta. Sen muotoja voivat olla esimerkiksi syrjintä ja rasismi. Ihmisarvoa koskevaa eriarvoisuutta voidaan tarkastella yhteiskunnassa vallitsevilla normeilla, käsityksillä ja toiminnalla. Vastaavasti resurssien eriarvoisuudella viitataan ihmisen erilaisiin

resursseihin, joita ovat varallisuus, tulot, tieto, koulutus sekä sosiaalinen pääoma. (Theborn 2014, 62–67.)

2.2 Eriarvoisuuden nykytilanne ja mittaaminen Euroopassa

Vaikka kansainvälisesti vertailtuna eriarvoisuus ja tuloerot ovat Suomessa vähäistä, on eriarvoisuus kuitenkin kasvanut Suomessa vuoden 2010 jälkeen (Valtioneuvoston kanslia 2018, 12). Eriarvoisuuden kasvu näkyy terveyseroina eri väestöryhmissä, suurena koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäävien nuorten määränä, köyhyyden sekä toimeentulotukea tarvitsevien lisääntymisenä ja pitkäaikaistumisena (Valtioneuvoston kanslia 2018, 12). Varsinkin lasten eriarvoisuuden kasvuun ja yhteiskunnan tuen heikentymiseen ovat vaikuttaneet säästötoimet, jotka ovat kohdistuneet esimerkiksi neuvolan ja kouluterveydenhuoltokäyntien vähentymiseen sekä päiväkotiryhmien kokojen suurentumiseen (Salmi ym. 2012, 2). Lisäksi 2010-luvulla tähän on vaikuttanut esimerkiksi julkisen vallan heikentyneet mahdollisuudet tukea heikompia (Valtioneuvoston kanslia 2018, 12). Eriarvoisuuden kehittyminen on kuitenkin estettävissä, joten se nähdään hyvinvointivaltiossa suurena epäoikeudenmukaisuutena (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2017).

Tuloerojen näkökulmasta eriarvoisuus johtuu siitä erosta, joka syntyy köyhimmän ja rikkaamman viidenneksen välille. Ero syntyy nopean kehityksen tuloksena, kun nämä ääripäät erkanevat toisistaan. (Euroopan komissio 2017.) Erityisesti Romaniassa ja Portugalissa vaikutukset olivat suuria. EU-maiden eriarvoisuuden kasvuun vaikuttavat myös työttömyys sekä tulojen epätasainen jakautuminen. Tämä kertoo myös tulonsiirtojen heikosta vaikutuksesta. Muita syitä Euroopan maiden eriarvoisuuden kasvuun ovat teknologian kehitys, globalisaatio sekä kotitalouksien rakenteen kehitys lisääntyvässä määrin yhden hengen kotitalouteen. (Euroopan komissio 2017.)

Eriarvoisuutta mitataan usein tuloerojen avulla. Gini-kerroin on kansainvälisesti käytetty tuloerojen mittari, jolla voidaan kuvata tulojen jakautumista väestössä. Gini-kerroin saa arvoja 0–100 välillä, jolloin 0 tarkoittaa tulojen täydellistä tasa-arvoa ja 100 tulojen jakautumista yhdelle. (Euroopan komissio 2017.) Vuonna 2017 Suomi sai Gini-kerroin arvon 27,7, joka on kansainvälisesti vertailuna suhteellisen vähäistä (Tilastokeskus 2017). EU tasolla Gini-kerroin oli noussut vuosien 2010 ja 2016 välillä 30,5:stä 31,0:een, mikä kertoo tuloerojen pienestä kasvusta. Vastaavasti S80/S20-tulo-osuus vertaa kotitalouksien

rikkaimman ja köyhimmän viidenneksen välillä. Mittaria käytettäessä eriarvoisuus suurenee tulo-osuuden suurentuessa. EU:n tulo-osuuden keskiarvo vuonna 2016 oli 5.1, joka oli myös hieman noussut vuoden 2010 arvosta 4,9. (Euroopan komissio 2017.)

3 LAPSIKÖYHYYS

3.1 Lapsiköyhyyden määrittelyä

Köyhyyttä pidetään moniulotteisena ilmiönä, jonka mittaamiseen käytetään useita mittareita (Moisio 2006, 639). Lapsiköyhyydellä tarkoitetaan Karvosen, Mäntylän ja Salmen (2016, 6) mukaan ”köyhiin kotitalouksiin kuuluvien alle 18- vuotiaiden lasten osuutta saman ikäisistä lapsista.”. Suomessa suhteellisen köyhyyden rajana pidetään 60% väestön mediaanituloista. Tällä suhteellisen köyhyyden määritelmällä usein verrataan lapsiköyhyyttä eri maiden välillä. (Karvonen ym. 2016, 7.)

Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan yleisesti taloudellisten resurssien riittämättömyyttä yhteiskunnan yleisellä elintasolla mitattuna, jolloin se aiheuttaa kyvyttömyyttä toimia yhteiskunnassa normien mukaisesti (Moisio 2006, 639). Ongelmana suhteellisen köyhyyden vertailussa on todellisten taloudellisten resurssien huomioonottamisessa, kuten verojen mahdollisista vaikutuksista tai tulojen kulutuksesta (Karvonen ym. 2016, 8). EU:n Eurooppa 2020 strategiassa köyhyyttä arvioidaan myös syrjäytymis- ja köyhyysriskin avulla. Se lasketaan kolmella indikaattorilla: suhteellisen köyhyysriskin, aineellisen puutteen sekä kotitalouden vajaatyöllisyyden avulla. (EAPN 2020.)

Köyhyyttä voidaan tarkastella myös muilla tavoin, kuin resurssien puutteena. Karvosen ym. (2016) mukaan: ”Aineellisen puutteen lisäksi köyhyys voi tarkoittaa myös toimintakyvyn (capability) ja toimintavalmiuden puutetta sekä sosiaalista ulkopuolisuutta (social exclusion)”. Tämän lisäksi köyhyys voidaan määritellä laadullisesta resurssinäkökulmasta myös yksinkertaisesti köyhyyden subjektiivisena kokemuksena tavallisessa perhe-elämässä (Karvonen ym. 2016, 8–9). Subjektiivisen köyhyyden lähtökohtana on perheen oma kokemus kyvystä hankkia välttämättömiä perustarpeita ja sitä kautta määrittää subjektiivinen köyhyysraja (Lindqvist 2003,10). Subjektiivisen näkökulman hyödyntäminen köyhyyden tutkimisessa tuo syvyyttä köyhyyden tarkasteluun resurssien riittävyyden rinnalla (Karvonen ym. 2016, 9).

3.2 Lapsiköyhyys Suomessa

Salmen, Närven ja Lammi-Taskulan (2016, 13) mukaan lapsiköyhyyttä on ollut Suomessa vuosikymmenien vaihteluista huolimatta. Lapsiperheiden köyhyyden kasvu oli nopeaa 2000-luvun alkuvuosina. Vuosien 1995 ja 2008 välinen kasvu oli jopa kolminkertainen. (Rotko ym. 2011, 24.) Vuonna 2007 lapsiköyhyyssaste oli 12,1% jonka jälkeen se kääntyi laskuun. Kuitenkin vuodesta 2012 lapsiköyhyyden määrä on noussut jälleen ja 2017 lapsiköyhyyden määrä on noussut 11,1%:iin, jolloin se lähenee vuoden 2007 huippulukemia. (Tilastokeskus 2019.) Näihin muutoksiin ovat vaikuttaneet monet yhteiskunnalliset ratkaisut, kuten tulonsiirtojen eli lapsiperheitä koskevien tukien heikentyminen sekä verotuksen kiristyminen (Salmi ym. 2016, 13). Yhteiskunnallisia säästötoimia varjostaa 1990-luvun lama, jonka aikana monien taloudellinen tilanne murentui. Tällöin tehdyt poliittiset päätökset, jotka koskivat enimmäkseen ennaltaehkäisevien palveluiden leikkaamista vaikuttavat edelleen. (Paananen ym. 2015, 19.)

Sukupolvelta toiselle periytyy taloudellisia, terveydellisiä sekä sosiaalisia voimavaroja. On tutkittu, että Suomessa huono-osaisuuden ja köyhyyden periytyminen on laajamittainen ongelma. (Paananen ym. 2015, 15.) Lapsena koetulla köyhyydellä on tutkittu olevan korkeampi riski aikuisiän köyhyteen. Tämän lisäksi koulutus- ja elintaso on myös tutkittu olevan sukupolvien yli periytyvää. (Reivinen 2014.) Kivisen ja Hedmanin (2016) mukaan korkeissa sosioekonomisissa asemissa olevien vanhempien lapset useimmiten kouluttautuvat myös korkeasti (Koivusilta 2017, 78). Vastaavasti tutkimuksissa on havaittu vanhempien koulutuksen puutteen ennustavan lasten koulupudokkuutta. Vanhempien arvojen ja asenteiden uskotaan siirtyvän kasvatukseen myötä lapsille. Usein arvojen taustalla voi olla myös kulttuuristen resurssien puutteita, jolloin koulutusta tai arvostusta nopeaa työelämään siirtymistä kohtaan ei nähdä tärkeänä. (Jackson & al. 2007, Erolan, Kallion & Vauhkosen 2017, 509 mukaan.)

Suomessa sukupolvien välistä yhteyttä on selvitetty THL:n Kansallisessa syntymäkohortti 1987-tutkimuksessa. Tutkimuksessa oli seurattu 60 000 ihmisen kehitystä sikiöstä 21-vuotiaaksi saakka. Sen perusteella oli saatu tietoa vahvasta yhteydestä lapsen vanhempien koulutuksen, taloudellisten ongelmien sekä mielenterveysongelmien periytymisestä lapselle. (Paananen ym. 2014, 208–211.) Tutkimuksesta selvisi, että 38% niiden vanhempien lapsista, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa, olivat myös ilman jatkokoulutusta 21-vuotiaana. Yhteys oli selvä myös lukion suorittaneiden lasten määrän

yhteydestä vanhempien koulutukseen. Noin 74% korkeakoulutettujen vanhempien lapsista oli suorittanut lukion, kun taas kouluttamattomien vanhempien lapsista vain 21%. (Paananen ym. 2014, 209.) Vanhempien vähäinen koulutustausta oli yhteydessä myös lasten lisääntyneeseen psykiatristen palveluiden käyttöön sekä rikollisuuteen (Paananen ym. 2015, 17). Lisäksi voitiin todeta vanhempien tarpeen toimeentulotukeen siirtyvän lasten tarpeeseen. Näistä vanhemmista, jotka olivat seurannan aikana saaneet toimeentulotukea, oli 43% heidän lapsistansa myös rekisteröity toimeentulon käyttämisen piiriin. Vanhempien pitkäaikaistunut toimeentulotuen käyttö oli yhteydessä yleisempään lasten psykiatristen palveluiden ja psyykenlääkkeiden käyttöön. (Paananen ym. 2014, 210.) Useimpien psykiatrisen diagnoosin saaneista lasten taustalta voitiin löytää samoja lapsiköyhyyden taustatekijöitä, kuten yksinhuoltajuutta, vanhempien lyhyttä koulusta, toimeentulotuen saantia sekä psykiatrisia tai terveydellisiä ongelmia (Paananen ym. 2014, 212).

4 KÖYHYEDEN VAIKUTUKSET LAPSEEN

4.1 Hyvinvoinnin osa-alueet

Köyhyyden vaikutukset ulottuvat lasten hyvinvointiin jokaisella osa-alueella, jolloin voidaan puhua moniulotteisesta huono-osaisuudesta. Hyvinvoinnin osa-alueita ovat materiaallinen hyvinvointi, terveys sekä elämänlaatu (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019a). Allardt (1976) on kuvannut tätä hyvinvoinnin moniosaisuutta termein "having, loving, being" (Konu 2002, 19). Having- osa-alue viittaa elinoloihin eli välttämättömiin materiaalsiin tarpeisiin. Tällä tarkoitetaan toimeentuloa, terveyttä ja koulutusta. Loving- osa-alue on näkökulma sosiaaliseen hyvinvointiin, sisältäen sosiaaliset suhteet sekä tarpeet sosiaaliseen pääomaan. Viimeisenä Being- osa-alue viittaa itsensä toteuttamiseen sekä osallisuuteen. (Allardt 1976, Konun 2002, 19–20 mukaan.) Köyhyys lapsuudessa vaikuttaa lapseen kaikilla osa-alueilla. Vaikutuksia ovat taloudellisen ja materiaalsen huono-osaisuuden sekä sosiaalisen eriytymisen lisäksi häpeän ja pelon tunteet. (Ridge 2009, 2.)

4.2 Materiaalinen puute

Köyhyys lapsuudessa voi näyttäytyä materiaalisena puutteena (Karvonen ym. 2016, 6), joka esiintyy Allardtin (1976) hyvinvointiteoriassa "having" -osuutena (Bardy 2009, 229). Materiaaliset puutteet voivat aiheuttaa moninaisia ongelmia (Karvonen ym. 2016, 6). Muista poikkeava taloudellinen tilanne esiintyy usein toimintamahdollisuuksien vähyytenä. Tavaroiden ja harrastusten vähyyys voivat vaikuttaa lapsen sosiaaliseen verkostoon. (Pelastakaa Lapset 2019.) Rokerin (1998) mukaan materiaallinen puute lelujen, pelien ja vaatteiden osalta voivat vaikuttaa syvästi lasten arkeen ja ystävyys-suhteisiin poiketen vallitsevasta kulutuskulttuurista (Ridge 2009, 25). Aineellinen erilaisuus voi kumuloitua kiusaamiseen sekä syrjimiseen. Heikko taloudellinen tilanne voi toisaalta vähentää mahdollisuuksia muun muassa toisen asteen koulutukseen, kustannusten ollessa liian suurina vähävaraiselle perheelle. (Pelastakaa lapset 2019.)

Harrastukset lapsen ja nuoren elämässä voivat ehkäistä syrjäytymistä ja näin ollen vaikuttaa eriarvoisuuden kokemukseen. Harrastukset myös lisäävät osallisuutta ja laajentavat sosiaalista verkostoa. (Halme, Hedman, Ikonen & Rajala 2018, 32.) YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 31. artiklan mukaan lapsella on oikeus kulttuuriin, taiteeseen, virkistykseen sekä vapaa-ajantoimintaan (YK:n lapsen oikeuksien sopimus

1989). Lisäksi lasten sosiaaliset suhteet voivat kärsiä köyhyyden aiheuttamasta kyvyttömyydestä osallistua sosiaalisiin menoihin kuten luokkaretkiin tai harrastuksiin (Bardy 2009, 237). Harrastuksien yhteys hyvinvointiin sosiaalisiin suhteiden sekä itsensä toteuttamisen keinoin ovat myös tärkeä osa Allardtin (1976) ”loving” ja ”being” hyvinvointiteoriaa (Konu 2002, 19).

4.3 Fyysinen terveys

Lasten terveyteen ja terveiskäyttäytymiseen vaikuttavat perheen sosioekonominen asema, joka riippuu tuloista, koulutuksesta ja työmarkkina-asemasta (Lehto, Corander, Ray & Roos 2009, 258). Koulutuksen vähyys voi vaikuttaa edelleen sosioekonomisen aseman kautta terveyteen (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 65–68). Lapsuuden elintapatottumukset liikunnan ja ravinnon suhteen ovat myös riskissä siirtyä aikuisikään. Ylemmissä sosioekonomisissa luokissa olevien vanhempien on tutkittu pitävän suurempaa huolta lapsen harrastuksien ja elintapojen tärkeydestä. (Rotko ym. 2011, 22.) Eldstadin (2000) mukaan arvot ja asenteet vaikuttavat elintapoihin enemmän ylemmissä sosioekonomisissa luokissa (Lehto ym. 2009, 258).

Monissa tutkimuksissa on havaittu yhteys korkean sosioekonomisen aseman ja terveellisen ruokavalion välillä, kuten runsaalla kasvisten ja hedelmien käytöllä (Rasmussen ym. 2006,10; Ollila, Forsman & Absetz 2013, 23). Lehdon ym. (2009, 262) tutkimuksesta selviää korkean sosioekonomisen aseman yhteys säännölliseen harrastamiseen. On tutkittu, että myös lasten ylipaino on yhteydessä vanhempien heikompaan sosioekonomiseen asemaan (Lehto ym. 2009, 259; Inchley ym. 2016, 94). Vanhempien heikon sosioekonomisen aseman on myös havaittu liittyvän lasten yleisempään syöpäkuolleisuuteen (Tolkinen ym. 2018, 1549). Kuolleisuuserojen uskotaan selittyvän matalan koulutukseen liittyvällä heikommalla terveyden lukutaidolla (DeWalt & Hink 2009, 272). Lapsen hyvinvointiin voivat vaikuttaa negatiivisesti myös perherakenne kuten yksinhuoltajuus. Kahden vanhemman perheissä lasten on tutkimuksien mukaan todettu noudattavan tarkemmin elintapojen suosituksia. (Lehto ym. 2009, 260.)

4.4 Psyykinen terveys

Köyhyyden on tutkittu vaikuttavan myös lasten kognitiiviseen kehitykseen (Fernandez 2010, 31; Karvonen ym. 2016, 9). Etenkin varhaislapsuudessa koettu köyhyys altistaa heikompaan kognitiiviseen kehitykseen ja oppimiskykyyn sekä heikentää peruskoulun suorittamisen todennäköisyyttä (Duncan ym. 1998, Paanasen & Gisslerin 2014, 213 mukaan). Vanhempien korkeampi sosioekonomisen asema on yhteydessä lapsen parempaan koulumenestykseen (Brocato, Pepper & Prince 2009, 26; Bernandi & Cebolla-Boado 2014, 214) Lapsiköyhyyden on havaittu ennustavan heikompia mahdollisuuksia koulutukseen (Cassen & Kingdon 2007, 1).

WHO:n laatiman tutkimuksen (Inchley ym. 2016, 83) mukaan vanhempien heikompi sosioekonominen asema on yhteydessä lapsen heikompaan subjektiiviseen eli koettuun terveyteen ja elämänlaatuun. Vanhempien sosioekonominen asema on yhteydessä myös lapsen itsetuntoon ja tulevaisuuden unelmiin. Seinäjoella tehdyssä perhetaustan ja perusopetuksen oppilaiden hyvinvoinnin yhteydestä tehdyssä tutkimuksessa (Koivusilta 2017, 69–78) selviää, että lasten itsetunto sekä tunnetietoisuus olivat yhteydessä vanhempien työttömyyteen tai heikompaan sosioekonomiseen asemaan. Myös onnellisuuden kokeminen oli yleisintä korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevilla perheillä. Köyhyys voi aiheuttaa lapsille myös muita psyykkisiä vaikutuksia kuten ahdistusta ja masennusta. Eriaisuus muiden lasten kesellä sekä kiusaaminen voi aiheuttaa alemmuuden, häpeän ja pelon tunteita sekä eristäytymistä. (Willow 2001, Ridge 2009, 26 mukaan.) Psyykinen terveys ja kyvykkyyden tunteminen ovat tärkeitä hyvinvoinnin osa-alueita ja Allardtin (1976) hyvinvointiteorian ”having” ja ”being” osa-alueita.

Pelastakaa Lapset (2019) toteuttamassa Lapsen ääni 2019-verkkokyselyssä selvitettiin 13–17-vuotiaiden lasten tulevaisuuden suunnitelmia ja unelmia. Kyselystä selvisi, että 16% lapsista, jotka olivat vähävaraisesta perheestä eivät uskoneet saavuttavansa unelmiaan tulevaisuudessa. Hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevien perheiden lasten vastaava luku oli 7%. Lapset myös uskoivat taloudellisen tilanteen periytyvän sukupolvelta toiselle. Lasten alenevan itsetunnon lisäksi vähättelevää asennetta vähävaraisien perheiden lapsista oli kohdannut 40%, kun vastaava luku hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista perheistä oli 25%. (Pelastakaa Lapset 2019.) Myös muissa tutkimuksissa (Willow 2001, Ridge 2002, Seaman et al 2006, Ridge 2009, 29 mukaan) esiintyy tuloksia köyhyyden aiheuttaman epävarmuuden heikentävän elämänlaatua sekä uskoa tulevaisuuden

hyvinvointiin. Vastaavasti toimeentulo-ongelmat vaikuttavat negatiivisesti vanhempien henkiseen jaksamiseen sekä parisuhteen laatuun. Vähätuloiset kärsivät masennuksesta, ahdistuksesta sekä kantavat huolta lapsen terveydestä hyvätuloisia useammin. (Salmi ym. 2016, 37.) Vanhempien huolien kasaantuminen sekä suojaavien tekijöiden puute voivat aiheuttaa riskejä lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille (Halme & Perälä 2014, 221). Toimeentulo-ongelmat ovat yhdistetty myös lapsen lievään kurinanton (Salmi ym. 2016, 37). Vanhempien jaksaminen siirtyy myös lasten hyvinvoinnin sosiaaliseen Allardtin (1976) ”loving” osa-alueeseen.

5 ENNALTAEHKÄISYKEINOJA

5.1 Poliitikoissa

Eriarvoisuuden vähentäminen on otettu huomioon monissa poliittisissa strategioissa sekä terveysohjelmissa. Terveyserot ja eriarvoisuus on ollut huomion kohteena pitkään Suomen politiikassa (Sihto & Palosuo 2013, 223). Lapsi- ja nuorisopolitiikan pohjana ja perustana toimii YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (Opetusministeriö 2007, 12). Lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 1989 ja koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia sekä velvoittaa jäsenvaltioita toteuttamaan oikeuksia. Sopimuksen yleisperiaatteet ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1991, jonka jälkeen Suomi on ollut velvollinen toteuttamaan lasten oikeuksia sekä raportoimaan toimenpiteistä. (Unicef 2020b.) Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategian 2020 tavoitteena on yhdenvertainen, jokaisen terveyttä edistävä sosiaalisesti kestävä yhteiskunta (Välimäki 2010). Tavoitteena on myös parantaa heikossa taloudellisessa tilanteessa ja työttömyydessä elävien asemaa sekä vähentää lapsiperheköyhyyttä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011, 10). Suomi on myös sitoutunut YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin (Agenda 2030), jonka tavoitteena ovat esimerkiksi köyhyyden poistaminen kaikkialta maailmasta sekä eriarvoisuuden vähentäminen maiden sisällä ja välillä vuoteen 2030 mennessä (UN 2019).

Terveys kaikissa politiikoissa (Health in All Policies) on poliittinen strategia, jonka tarkoituksena on ottaa terveys ja terveysvaikutukset huomioon poliittisia päätöksiä tehtäessä kaikilla hallinnonalojen sektoreilla (Melkas 2013, 181). Tämä strategia toimii terveyden näkökulmasta, jolloin se ei automaattisesti vähennä eriarvoisuuden ongelmaa. Näin ollen, on esitetty tarvetta myös Eriarvoisuuden vähentäminen kaikissa politiikoissa -näkökulmalle, jonka avulla olisi mahdollista vaikuttaa sosioekonomisen eriarvoisuuden aiheuttamiin yhteiskunnallisiin haasteisiin. (Rotko, Mustonen & Kauppinen 2013, 3.) Tämän lisäksi Terveys 2015 -kansanterveysohjelman tavoitteena oli eriarvoisuuden vähentäminen sekä terveyserojen pienentäminen. Terveysohjelman määrällisenä tavoitteena oli sosioekonomisten kuolleisuuserojen vähentäminen viidenneksellä. Tavoitetta ei kuitenkaan saavutettu vuoteen 2015 mennessä, vaan erot ovat jopa

kasvaneet. Loppuraportin päätelmässä todetaan, että erojen kaventamisen tulisi olla sitoutuneempaa sekä monialaisempaa yhteistyötä tulisi toteuttaa enemmän. (Rotko & Kauppinen 2016, 35.) Eriarvoisuus ja lapsiköyhyyden sekä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden tavoitteet näkyvät myös lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmissa vuosien 2007–2011 ja 2012–2015 kehittämissuunnitelmissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012).

Lapsipolitiikan uutena tavoitteena on lapsi- ja perhemyönteinen yhteiskunta 2040. Tavoitetta tukemaan on luotu ”Lapsen aika – Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040” -visio, jonka toteuttamiseen tarvitaan moniammatillista yhteistyötä eri hallinnonaloilla sekä uusien toimintatapojen kehittämistä. Varsinainen lapsistrategia valmistellaan vuoden 2020 mennessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.) Lapsen aika -visio on luotu vastaamaan nykyisen eriarvoistumisen ongelmaan sekä lähitulevaisuuden haasteisiin. Sen taustalla vaikuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jonka myötä tavoitellaan oikeuksien toteutumista sekä eriarvoisuuden vähenemistä. Tavoitteena lapsi- ja perhelähtöisessä politiikassa on ”Erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten sekä apua tarvitsevien perheiden ennaltaehkäisevä tukeminen kohti tasa-arvoista ja yhdenvertaista hyvinvointia, oppimista ja osallisuutta on tuottava investointi yhteiskunnan tulevaisuuteen.” (Valtionneuvosto 2019a, 10.)

5.2 Eriarvoisuuden ennaltaehkäisytoimia

Lasten eriarvoisuuden ennaltaehkäisytoimet liittyvät varhaiseen huomioimiseen, varhaiskasvatukseen, myöhemmän koulutuksen tukemiseen, osallisuuden varmistamiseen sekä lapsiköyhyyden vähentämiseen. Nämä teemat ovat nousseet monista eriarvoisuutta käsittelevistä raporteista (ks. esim. Aho, Linnanmäki, Mustinen & Rotko 2011; Gissler, Merikukka, Paananen, Ristikari & Rämö 2012; Pelastakaa Lapset 2019).

Samat teemat ovat läsnä myös Sosiaali- ja terveysministeriön (Alila, Gröhn, Keso & Volk 2011) luomista sosiaalisen kestävyuden edellytyksissä, joissa korostetaan riittävää toimeentuloa ja riittäviä hyvinvointipalveluita, toimintamahdollisuuksien oikeudenmukaista jakautumista sekä osallisuutta ja yhteiskuntaan kiinnittymistä. Sosiaalisesti kestäväällä kehityksellä tarkoitetaan näiden hyvinvoinnin tekijöiden turvaamista tuleville sukupolville (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019d). Lasten eriarvoisuuden ennaltaehkäisytoimia

edellyttävät YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) artikkelit, joista erityisesti nro 3, 12, 27, 28a sekä 31 keskittyvät keskeisiin ennaltaehkäisytoimiin.

Artikla 3 ”Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.” (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989).

Köyhyys ja eriarvoisuus tulee ottaa huomioon kaikessa päätöksenteossa valtio-, maakunta- sekä kuntatasolla. Lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) ohjeistaa sopimusvaltioita ottamaan huomioon kaikessa päätöksenteossa ensisijaisesti lapsen edun. Sopimuksen kunnioittaminen hallinnon- ja päätöksentekotasolla vaatii jatkuvaa lapsivaikutusten arviointia lasten edun mukaisesti (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2003). Heikossa ja haavoittuvassa asemassa olevat lapset tarvitsevat varhaista tukea tulevaisuuden ongelmien minimoimiseksi (Markkula-Kivisilta 2019). Näin ollen, eriarvoisuuden ja huono-osaisuuden periytymisen ennaltaehkäisyn kannalta tärkeää on varhainen puuttuminen ja tuki (Kainulainen, Paananen, Surakka & Saari 2016, 78). Palveluiden tulee tunnistaa riskitekijöiden kasautuminen sekä puuttua niihin perhettä tukien (Aaltonen ym. 2018, 128). Lastensuojelulaissa (2007) määrätään lasten ja perheiden parissa työskentelijöiden viranomaisten tarjoamaan varhaista apua sekä ohjaamaan tarvittaessa lastensuojelun piiriin.

Artikla 28a. ”Sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden saada opetusta, ja toteuttaakseen tämän oikeuden asteittain ja yhtäläisesti kaikille ne erityisesti; tekevät pakolliseksi perusasteen koulutuksen, jonka tulee olla maksutta kaikkien saatavilla.” (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989).

Koulutus on yksi pääkeinoista vaikuttaa lasten yhdenvertaiseen tulevaisuuteen (Laisaari 2019). Tällöin maksuttoman koulutuksen tulee olla kaikkien saavutettavissa, kuten YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) velvoittaa. Lasten tuen antaminen sijoittuu erityisesti varhaiskasvatukseen ja koulutukseen (Kainulainen ym. 2016, 78). On tärkeää investoida laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, sillä sen on tutkittu tukevan lapsen kehitystä sekä kaventavan terveyseroja lasten välillä (Mannerheimin lastensuojeluliitto

2014). Heckmanin (2013) tutkimuksessa keskitytään vähävaraisten perheiden tukemiseen ja sijoittamiseen varhaiskasvatuksen kautta, jonka on turvattava kognitiivinen ja sosiaalinen kehitys viiteen ikävuoteen asti. Tutkimus osoitti varhaiskasvatuksen olevan yhteiskunnallisesti merkittävä sijoitus.

Laadukkaan peruskoulutuksen ja varhaiskasvatuksen on tutkittu myös ehkäisevän huono-osaisuuden ylisukupolviutumista (Vauhkonen, Kallio & Erola 2017, 509). Yhteiskunnan tulisi tukea heikossa taloudellisessa tilanteessa olevia perheitä, jotta jokaisella lapsella olisi mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen (Karvonen ym. 2016, 70). Erityisen tärkeää on myös nivelvaiheiden tukeminen koulutuksen ja työelämän välillä (Kainulainen ym. 2016, 79; Salmi, Mäkelä, Perälä & Kestilä 2012,6). Tämän lisäksi lapsilla tulisi olla enemmän mahdollisuuksia matalan kynnyksen avun hakuun tulevaisuuden päätöksiä tehdessä (Karvonen & Salmi 2016, 71).

Artikla 31 ” Sopimusvaltiot kunnioittavat ja edistävät lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintoihin” (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989).

Varhaiskasvatuksen ja koulun rinnalla tärkeää on harrastusten rooli. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) mukaan lapsille tulee varmistaa oikeudet ja mahdollisuudet harrastukseen. Tällöin kuntien tehtävänä on varmistaa lasten mahdollisuudet osallistua harrastustoimintaan (Salmi ym. 2012,6). Vähävaraisten perheiden lasten heikommat mahdollisuudet osallistua harrastustoimintaan eriarvoistavat lapsia, jolloin se vaikuttaa heikentävästi lasten itsetuntoon ja kehitykseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017a, 36). Maksuttomia lasten harrastuspalveluja kuten liikunta- ja kulttuuripalveluja tulisi mahdollisuuksien mukaan lisätä ja tukea (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2014). Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017b, 31, 36) on ehdottanut korostamaan lähiympäristön tarjoamia mahdollisuuksia sekä koulujen roolia harrastustoiminnan mahdollistamiseen. Tämän lisäksi matalankynnyksen harrastustoimintaa sekä kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyötä tulisi lisätä.

Artikla 27 ”Sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.” (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989).

Eriarvoisuuden ja sen ylisukupolviutumisen ennaltaehkäiseminen vaativat myös pureutumista itse köyhyyden ongelmaan. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) velvoittaa sopimusvaltioita huolehtimaan lasten kehityksen turvaavasta riittävästä elintasosta. Köyhyyden ylisukupolviutumisen ehkäisyyn tarvitaan monipuolista ja hallinnonalojen rajoja ylittäviä toimia (Heinonen 2018, 11). Vuonna 2010 tehtyjen leikkausten myötä sekä indeksisuojan puuttuminen aiheuttivat yksinhuoltajille jopa 7% reaaliarvon menetystä (Honkanen 2020). Köyhyyttä voidaan vähentää ja perheitä tukea helpottamalla toimeentulo-ongelmia nostamalla esimerkiksi tulonsiirtojen reaaliarvoa nykyiselle tasolle (Karvonen ym. 2016, 70). Honkasen (2020) mukaan lapsilisiä korottamalla voitaisiin erityisesti vähentää suhteellisesta lapsiköyhyyttä. Niin ikään, on tärkeää lisätä ammattilaisten taitoa ja tietoa tunnistaa tuen tarvetta varhaisessa vaiheessa eri palvelumuodoissa (Halme & Perälä 2014, 225). Palvelujärjestelmän hajanaisuuteen sekä eri sektorien yhteistyön puutteellisuuteen tulisi puuttua kuntien toimesta palveluiden yhtenäistämiseksi (STM 2012; Halme ym. 2014, 225). Tähän tullaan vaikuttamaan tulevassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksessa, jonka tavoitteena on integroida palveluista eheä ja kustannustehokas kokonaisuus (Pelkonen ym. 2013, Halme, Vuorisalmi & Perälä 2014, 95 mukaan).

Artikla 12 ”Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.” (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989).

Laadukkaan varhaiskasvatuksen, koulun sekä harrastusten turvaamisen lisäksi tärkeää on lisätä lasten osallisuuden tunteita päiväkodissa ja koulussa (Salmi ym. 2012,6). Lapsen oikeuksien sopimus (1989) korostaa lasten omien näkemyksien ja osallisuuden tärkeyttä heihin vaikuttavasta päätöksenteosta. Osallisuus tuottaa edellytyksiä lapsen kasvamiseksi osaksi yhteisöä. Tämän lisäksi Kiilakosken (2017) mukaan osallisuus tarkoittaa lasten kohtaamista ja nähdyksi tuleamista arjessa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c).

Osallisuus tarkoittaa myös ympäristön luomia mahdollisuuksia itseohjautuvuuteen (Valtioneuvosto 2019a, 94). Yhteisöön kuulumisen ja omaan elämään vaikuttaminen on yksi hyvinvoinnin edellytys (Valtioneuvosto 2019a, 93). Lasten omien vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuudet tulee ottaa käyttöön monipuolisesti hallinnon eri tasoilla. Näin ollen, lapsille tulisi tiedottaa heitä koskevista asioista ymmärrettävästi (Lapsen oikeuksien yleissopimus 1989).

6 POHDINTA

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena oli kartoittaa lasten eriarvoisuutta ja köyhyyttä sekä ennaltaehkäisykeinoja ja niiden tarpeellisuutta. Tutkielman tavoitteena oli korostaa lapsiin sijoittamisen sekä ennaltaehkäisyksen tärkeyttä. Kirjallisuuskatsauksessa mainittujen ennaltaehkäisykeinojen tarpeellisuuden taustalla tuki YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1987). Kandidaatintutkimuksessa vastattiin kysymykseen, miten lasten eriarvoisuutta ja köyhyyttä on mahdollista ennaltaehkäistä.

Eriarvoisuus on kansainvälisesti vertailtuna pientä ja lapset voivat keskimäärin hyvin Suomessa. Tutkielman pohjalta voidaan nähdä eriarvoisuuden kuitenkin kasvaneen ja tämä näkyy lasten välisenä polarisoitumisena hyvä- ja huono-osaisiin terveydellisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti. Lapsiköyhyyden voidaan myös havaita olevan jälleen kasvussa (Tilastokeskus 2019). Eriarvoisuuden ja lapsiköyhyyden kasvuun ovat vaikuttaneet monet yhteiskunnalliset ratkaisut, kuten indeksien jäädytykset, etuuksien leikkauttaminen sekä säästötoimet, jotka ovat kohdistuneet lasten palveluihin (Salmi ym. 2016, 13; Salmi ym. 2012, 2). Tämä vaikeuttaa lapsiperheiden toimeentuloa ja siten eriarvoistaa lasten mahdollisuuksia tulevaisuuteen.

Lapsiköyhyydellä on pitkäkantoisia vaikutuksia ja se vaikuttaa lapseen kaikilla hyvinvoinnin osa-alueilla. Tässä kirjallisuuskatsauksessa keskityttiin Allardtin (1976) hyvinvoinnin osa-alueisiin, joista jokaiseen havaittiin köyhyyden aiheuttavan negatiivisia vaikutuksia. Yhteydet olivat myös monisyisiä ja ulottuivat osa-alueista toisiin. Lasten hyvä fyysinen terveys nähdään korreloivan vanhempien korkeamman sosioekonomisen aseman mukaan. Köyhyyden vaikutuksista fyysiseen terveyteen sekä terveystyötytymiseen löytyy lukuisia tutkimuksia (Hirvonen ym. 1999, Roos ym. 2001, Haapalahti ym. 2003, Coranderin ym. 2009, 264 mukaan), joista selviää positiivinen yhteys korkeamman sosioekonomisen aseman ja terveellisten elintapojen välillä.

Köyhyys vaikuttaa aineettoman ja aineellisen puutteen kautta sosiaalisiin suhteisiin, niiden luomiseen sekä ylläpitoon. Heikon taloudellisen tilanteen myötä harrastuksista ja aineellisesta omaisuudesta joudutaan karsimaan. Materiaalisen puutteellisuuden on havaittu johtavan kiusaamiseen sekä syrjimiseen. Vanhempien köyhyys aiheuttaa lapsille stressiä, pelkoja, epävarmuutta sekä häpeää. (Pelastakaa Lapset 2019.) On myös huomioitavaa, että onnellisuuden kokeminen on yleisempää korkeammassa

sosioekonomisessa asemassa olevissa perheissä (Koivusilta 2017, 69–78). Köyhyys myös rajoittaa uskoa tulevaisuuden unelmien toteuttamiseen. Unelmien uskomiseen liittyvät vähävaraisen lapsen kokemat vähättelyt sekä tuen puute. (Pelastakaa Lapset 2019.) Tutkielmasta selviää Duncanin ym. (1998) osoittama yhteys köyhyyden ja oppimiskyvyn sekä peruskoulun suorittamisen todennäköisyyden välillä (Paananen ym. 2014, 213). Vanhempien taloudellinen tilanne voi myös heikentää mahdollisuuksia toisen asteen koulutukseen (Pelastakaa Lapset 2019).

Kansallinen syntymäkohortti 1987 - tutkimus osoitti vanhempien sosioekonomisen aseman, koulutuksen ja terveydentilan vahvan yhteyden sen periytymiseen sukupolvelta toiselle (Paananen ym. 2015). Koulutuksen puute ja heikko taloudellinen tilanne sekä näiden tekijöiden yhteys psykiatristen palveluiden käyttöön on havaittavissa. Arvojen ja asenteiden periytyminen vanhemmilta lapsille näkyy terveyskäyttäytymisessä sekä koulutuksen valinnassa tai kestossa. Myös suuri osa toimeentulotukea saaneiden lasten vanhemmista olivat toimeentulotuen piirissä. (Paananen ym. 2015.) Näin ollen, voidaan päätellä perheen ja sen taustatekijöiden voivan määrittää lapsen tulevaisuutta (Kurttila 2017). Huono-osaisuuden periytyminen sukupolvelta toiselle osoittaa tarpeen eriarvoistumisen ehkäisylle ja varhaiselle tuelle.

Eriarvoisuuden ja lapsiköyhyyden vähentäminen ovat olleet pitkään esillä sekä kansallisessa että kansainvälisessä politiikassa. Suomen lapsi- ja nuorisopolitiikan taustalla vaikuttaa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (Opetusministeriö 2007, 12), jonka yleisperiaatteina toimivat lapsen oikeus elämään, lapsen edun huomioiminen ja näkemysten huomioon ottaminen sekä syrjimättömyys (Unicef 2020b). Kansallisen eriarvoisuuden vähentämispolitiikan vaikuttajina ovat Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia 2020 sekä lapsi- ja nuorisopolitiikan taustalla Lapsen aika – Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040 – visio (Valtioneuvosto 2019a, 10; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020). Tutkielman ennaltaehkäisytoimet keskittyvät varhaiseen huomioimiseen, varhaiskasvatukseen, osallisuuden varmistamiseen ja lapsiköyhyyden vähentämiseen.

Lasten eriarvoisuuden vähentäminen vaatii lapsivaikutusten jatkuvaa arviointia päätöksiä tehdessä (Lapsien oikeuksien komitea 2003). Varhainen puuttuminen ja tuen osoittaminen lapsiperheisiin ovat keinoja riskitekijöiden kasautumisen ehkäisemiseksi. Tällöin palveluiden toimivuus sekä ammattilaisten ammattitaito ovat ensisijaisen tärkeitä. (Ristikari ym. 2018, 128.) Laadukas varhaiskasvatus on tutkittu olevan kustannustehokas

investointi, jolla on suuri merkitys lapsen kehityksen tukemisessa sekä huono-osaisuuden periytyminen ennaltaehkäisyssä (Hackman 2013; Vauhkonen ym. 2017, 509). Näin ollen, yhteiskunnan tärkeänä tehtävänä onkin mahdollistaa perheiden tasavertainen pääsy varhaiskasvatukseen piiriin (Karvonen ym. 2016, 70).

Heikon taloudellisen tilanteen myötä perheet joutuvat karsimaan myös maksullisista harrastuksista. Tällöin erilaiset mahdollisuudet osallistua itseään kiinnostavaan ja kehittävään toimintaan eriarvoistavat lapsia. Kunnilla on velvollisuus varmistaa lasten mahdollisuuksista osallistua harrastukseen tilojen ja järjestäjien myötä (Salmi ym. 2012, 6). Harrastuksen valitseminen ja osallistuminen ovat keinoja osallisuuden lisäämisestä lapsilla. Hyvinvoinnin kannalta lapselle on tärkeää kuulua yhteisöön ja vaikuttaa omaan elämään koskeviin päätöksiin (Valtioneuvosto 2019a, 93). Eriarvoisuuden ennaltaehkäisy edellyttää köyhyden vähentämistä ja lapsiperheiden toimeentulon parantamista nostamalla tulonsiirtojen reaaliarvoa tarvittavalle tasolle (Karvonen ym. 2016, 70). Palvelujärjestelmän puutteellisuuteen ja hajanaisuuteen tulee vaikuttamaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutos, jonka tavoitteena on integroida palveluista toimiva kokonaisuus. (Pelkonen ym. 2013, Halme, Vuorisalmi & Perälä 2014, 95 mukaan).

Kirjallisuuskatsaus osoittaa materialistisen puutteen, psyykkisen ja fyysisen pahoinvoinnin kasautuvan heikommassa taloudellisessa tilanteessa oleville perheille. Köyhyys aiheuttaa huono-osaisuuden kierteen, jossa riskitekijät kasautuvat. Näin ollen, kirjallisuuskatsauksessa olennaisena voidaan havaita lapsiköyhyyden yhteys eriarvoisuuden syntyyn. Lapsiköyhyyden aiheuttamien materiaalsen puutteen, fyysisten ja psyykkisten oireiden myötä on pääteltävissä, ettei YK:n lasten oikeuksien yleissopimus toteudu (Pelastakaa Lapset 2019). Eriarvoisuus ja köyhyys on ollut kasvussa, vaikka aiheet ovat olleet pitkään esillä poliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa (Karvonen, Martelin, Kestilä & Junna 2017). Tämä osoittaa aiheen tärkeydestä mutta myös toimimattomista tai riittämättömistä toimista. Eriarvoisuus on kuitenkin estettävissä, joten sitä ei voida pitää oikeudenmukaisena eikä eettisesti hyväksyttävänä hyvinvointivaltiossa, jossa pyritään ihmisten väliseen tasa-arvoon (Rotko ym. 2011, 15). Lapset eivät myöskään voi vaikuttaa perheen taloudelliseen tai sosiaaliseen tilanteeseen, jotka usein myös määrittävät heidän tulevaisuutensa (Unicef 2016, 2). On mahdollista pehmentää taustatekijöiden vaikutusta, jolloin hyvinvointivaltion perustan täytyy olla kunnossa. Se

vaatii laadukasta koulutusta, terveydenhuoltoa sekä sosiaaliturvan riittävyyttä (Laisaari 2019).

Lapset toivovat vanhempien tukea enemmän (Pelastakaa Lapset 2019), mikä osoittaa vanhempien jaksamisen heikentymisestä ja siten yhteiskunnallisen tuen olevan riittämätöntä. Vanhempia tulisi tukea enemmän ja avun tulisi olla helposti saatavilla. Vanhempien hyvinvointi korreloi lasten hyvinvointiin, jolloin siihen tulee keskittää enemmän huomiota ja voimavaroja. Useissa tutkimuksissa ja tilastoissa havaittiin yksinhuoltajuuden olevan haaste lasten hyvinvoinnille (Lehto ym. 2009, 260). Näin ollen, yksinhuoltajaperheet tarvitsisivat erityistä tukea taloudelliseen sekä henkiseen jaksamiseen. Lasten oikeuksien toteutuminen edellyttää eriarvoisuuden ja köyhyyden vähentämistä. Sen toteuttaminen vaatii aktiivista täytäntöönpanoa ja lapsivaikutukset tulee arvioida jatkuvasti yhteiskunnallisessa päätöksenteossa (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017).

Kandidaatintutkielman huomiot osoittavat lasten köyhyyden ja eriarvoisuuden ennaltaehkäisykeinojen tarpeellisuuden ja niiden kehittämisen ehdottoman tarpeen. Terveyserojen kaventamisella voidaan turvata palvelujen riittävyys, vähentää kustannuksia sekä parantaa kansanterveyttä sekä hyvinvointia. Tällöin voimme vähentää huono-osaisuuden periytyvyyttä ja parantaa yhteiskunnan sosiaalista kiinteyttä eli vähentää syrjäytymisen todennäköisyyttä sekä lastensuojelun tarvetta. (Rotko ym. 2011, 14; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.) Eriarvoisuuden vähentämisellä on lisäksi mahdollisuus parantaa sosiaalista liikkuvuutta ja mahdollisuuksien tasa-arvoa (Pöyliö & Erola 2015, 32). Lasten oikeuksien toteutuminen tulisi olla moraalinen ja sosiaalisesti kestävä velvollisuus, sillä lapsiin sijoittaminen on investointia tulevaisuuden yhteiskuntaamme (Perälä, Mäkelä, Salmi & Kestilä 2012, 1).

Kirjallisuuskatsausta luodessa on huomioitu eettisyyden sekä luotettavuuden jatkuva arviointi. Tulokset pohjautuvat pääosin kansalliseen aineistoon ja niitä tukevat muutamat kansainväliset artikkelit sekä tutkimukset. Lähteet on hankittu luotettavista tietokannoista ja ne on valittu tutkielmaan kriittisesti. Lähteinä toimivat alan asiantuntijoiden raportit ja artikkelit, tieteelliset tutkimukset sekä sosiaali- ja terveysministeriön julkaisut. Lähteet ovat pääosin ajankohtaisia ja valinnassa on huomioitu niiden julkaisuaika, joista suurin osa on viimeisen kymmenen vuoden ajalta. Lähteet perustuvat pääosin kansallisiin artikkeleihin ja

tutkimuksiin, mikä nojautuu haluun korostaa eriarvoisuuden ja lapsiköyhyyden tilannetta Suomessa. Kansainvälisten tutkimusten vähyys voi kuitenkin aiheuttaa lähteiden luotettavuuteen heikentävästi.

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuuteen negatiivisesti voi vaikuttaa myös systemaattisen tiedonhaun puuttuminen, jolloin kaikkia oleellisia tieteellisiä tutkimuksia ei ole välttämättä huomioitu. On myös huomioitavaa, että Pelastakaa Lapsen (2019) toteuttama nettikysely ei ole varsinainen tutkimus, jolloin tulokset ovat vain suuntaa antavia eikä niiden vastaajien taustoista voida olla varmoja. Tutkielmassa pyrittiin objektiivisuuteen, jossa sekä kirjoittajan että lähteiden ennakkokäsitykset eivät muuta tieteellistä näkökulmaa. Kansallisissa raporteissa kuitenkin havaitaan samojen kirjoittajien esiintyminen useasti, jolloin heidän näkökulmansa voivat korostua muita enemmän. Lähteisiin viittaaminen ja lähdeluettelo on tehty hyvää tieteellistä käytäntöä ja eettisiä periaatteita noudattaen jatkuvasti kirjallisuuskatsauksen edetessä.

Tämän tutkielman perusteella saadaan yleiskäsitys eriarvoisuuden ja lapsiköyhyyden tilanteesta sekä lasten oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Huomioitavaa on, että koronaviruksen aiheuttama poikkeustila asettaa heikompiosaiset entistä eriarvoisempaan asemaan. Tämä avaa mahdollisuuksia jatkotutkimukselle eriarvoisuuden ehkäisystä poikkeuksellisessa taloustilanteessa. Kirjallisuus osoittaa jatkotutkimusten tarpeen lapsivaikutusten arvioinnista päätöksenteoissa. Tämän lisäksi pitkäaikaistutkimuksia lasten subjektiivisista kokemuksista köyhyydestä tarvitaan syvän ymmärtämisen perustaksi. On tärkeää huomioida lasten näkökulmat varhaisen tuen, osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.

LÄHDELUETTELO

- Aittomäki A., Martikainen P., Rahkonen O. & Lahelma E. 2014. Household income and health problems during a period of labour-market change and widening income inequalities – A study among the Finnish population between 1987 and 2007. *Social Science & Medicine* 100, 84–92.
- Alila A., Gröhn K., Keso I. & Volk R. 2011. Sosiaalisen kestävyuden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:1. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. 21.08.1991/60. Finlex. Viitattu 13.5.2020. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>
- Bardy M. 2009. Hyvinvoinnin ulottuvuudet – perheen ja yhteiskunnan suhteissa. Teoksessa Lammi-Taskula J., Karvonen S. & Ahlström S. (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 226–240.
- Bardy M., Sauli H. & Järventie I. 2018. Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle. *Lapsiasia*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 5/2018 (1), 14–56.
- Bernardi, F. & Cebolla-Boado, H. 2014. Previous School Results and Social Background: Compensation and Imperfect Information in Educational Transitions, *European Sociological Review*, 30, 207–217.
- Cassen R. & Kingdon G. 2007. *Tackling low educational achievement*. Joseph Rowntree Foundation. London.
- DeWalt DA. & Hink A. 2009. Health literacy and child health outcomes: a systematic review of the literature. *Pediatrics*, 124, 265–274.
- EAPN. 2020. Mitä on köyhyys? Viitattu 2.2.2020. <http://www.eapn.fi/koyhyys/mita-on-koyhyys/>
- EAPN. 2020. Lapsiköyhyys. Viitattu 1.5.2020. <http://www.eapn.fi/koyhyys/lapsikoyhyys/>
- Euroopan komissio. 2017. Eriarvoisuuden vähentäminen. Talouspolitiikan EU-ohjausjakso – tietokooste. Viitattu 23.11.2019. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_addressing-inequalities_fi.pdf
- Euroopan komissio. 2019. Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilari 2017. Viitattu 19.1.2020 https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_fi.pdf

- Euro & Talous. 2019. Jotta 75 prosentin työllisyysaste saavutetaan, se edellyttää huomattavasti nopeampaa talouskasvua. Talouden näkymät 3/2019. Viitattu 23.9.19 <https://www.eurojatalous.fi/fi/2019/3/vaihtoehtolaskelma-jotta-75-prosentintyollisyysaste-saavutetaan-se-edellyttaa-huomattavasti-nopeampaa-talouskasvua/>
- Eskelinen T. 2018. Äärimmäisen rikkaus ja eriarvoisuuden nousu. Peruste, 3.4.2018. Viitattu 2.11.2019. <https://perustelehti.fi/aarimmainen-rikkaus-ja-eriarvoisuuden-nousu/>
- Fernandez, N. 2009. Early childhood education: The sustainability of the benefits of preschool participation in abbott districts. Seton Hall University.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Tampere.
- Halme N., Hedman L., Ikonen R. & Rajala R. 2018. Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 15/2018. Helsinki.
- Halme N. & Perälä M. 2014. Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Lammi-Taskula & Karvonen S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere, 216-227.
- Halme N., Vuorisalmi M. & Perälä M. 2014. Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2014. Tampere.
- Heckman J. 2013. Invest in early childhood development: Reduce deficits, strengthen the economy. The Heckman Equation. Viitattu 18.5.2020. https://heckmanequation.org/www/assets/2013/07/F_HeckmanDeficitPieceCUSTOM-Generic_052714-3-1.pdf
- Heikkilä M. 2019. Lapsen aika – Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Valtionneuvosto. Valtionneuvoston julkaisuja 4. Opetus- ja kulttuuriministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Heinonen K. 2018. Lapsiperheiden köyhyys sosiaalityöntekijöiden käsityksissä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Honkanen P. 2020. Perusturvan kehitys 2010–2020. Suomen Sosiaali ja terveys ry. Helsinki.
- Inchley J., Currie D., Young T., Samdal O., Torsheim T., Augustson L., Mathison F., Aleman-Diaz A., Molcho M., Weber M. & Barnekow V. 2016. Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. Health policy for children and adolescents, NO. 7. World Health Organization.

- Kauppinen T., Mustonen N. & Rotko T. 2013. Eriarvoisuuden vähentäminen kaikissa politiikoissa – kokemuksia ministeriökierroksesta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32. Tampere.
- Kauppinen T. & Rotko T. 2016. Terveys 2015 –kansanterveysohjelman loppuarviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 8. Helsinki.
- Karvonen S., Martelin T., Kestilä L. & Junna L. 2017. Tulotaso määrittää edelleen terveyttä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen sosiaalinen tila 3/2017. Viitattu 2.10.19
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135740/Tulotaso%20m%C3%A4%C3%A4ritt%C3%A4%20edelleen%20terveytt%C3%A4.pdf?sequence=1>
- Karvonen S., Martelin T., Kestilä L. & Liina J. 2017. Tulotason mukaiset terveyserot ovat edelleen suuria. Suomen sosiaalinen tila 3/2017. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Karvonen S., Mäntylä E. & Salmi M. 2016. Teoksessa Karvonen S. & Salmi M. (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 30. Helsinki, 6–12.
- Karvonen S., Närvi J., Lammi-Taskula J. & Salmi M. 2016. Lapsiköyhyys on ajankohtaista myös Suomessa: yhteenveto ja suosituksia. Teoksessa Karvonen S. & Salmi M. (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 30. Helsinki, 68–71.
- Karvonen S. & Salmi M. (toim.) 2016. Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 30. Helsinki.
- Kainulainen S., Paananen R., Surakka A. & Saari J. 2016. Nuorten huono-osaisuus – pysyvää vai ehkäistävissä? Teoksessa Gothóni R., Hyväri S., Kolkka M. & Vuokila-Oikkonen P. (toim.) Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki, 67–84.
- Koivusilta L. 2017. Perhetaustaan liittyvät erot perusopetuksen oppilaiden hyvinvoinnissa Seinäjoella. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Konu A. 2002. Oppilainen hyvinvointi koulussa. Tampereen yliopisto. Terveystieteen laitos. Väitöskirja.
- Kurttila T. 2017. Lapsen oikeudet ja terveyden edistämisen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 10, 1009–1014.
- Lahelma E., Rahkonen O., Koskinen S., Martelin T. & Palosuo H. 2007. Sosioekonomisten terveyserojen syyt ja selitysmallit. Teoksessa Palosuo H., Koskinen S. Lahelma E., Prättälä R., Martelin T., Ostamo A., Keskimäki I., Sihto M., Talala K., Hyvönen E. & Linnanmäki E. (toim.) Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

- Laisaari J. 2019. Lapsen oikeuden toteutuvat vain osittain, vaikka sopimus niistä täyttää jo 30 vuotta. Sosiaali- ja terveysministeriö 20.11.2019. Viitattu 12.2.2020. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/johanna-laisaari-lapsen-oikeudet-toteutuvat-vain-osittain-vaikka-sopimus-niista-tayttaa-jo-30-vuotta
- Lapsiasia. 2003. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (4 artikla, 42 artikla ja 44 artiklan 6 kohta). Yleiskommentti 5. YK:n lapsen oikeuksien komitea. Viitattu 12.3.2020. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Finlex. Viitattu 4.2.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lehto R., Corander C., Ray C. & Roos E. 2009. Perheen sosioekonomisen aseman ja perherakenteen yhteydet alakouluikäisten lasten terveellisiin elintapoihin. Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti 46, 258–271.
- Lindqvist M. 2003. Monenlaisia köyhyysasteita. Hyvinvointikatsaus 1/2003, 9–13.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2014. Lapsiin ja nuoriin tulee ja kannattaa investoida! Mannerheimin Lastensuojeluliiton eduskuntavaaliohjelma 2015. Viitattu 20.11.2019 <https://www.mll.fi/kannanotot-ja-lausunnot/lapsiin-ja-nuoriin-tulee-ja-kannattaa-investoida/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017. Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutuminen Suomessa. Viitattu 1.5.2020. <https://www.mll.fi/tietoa-mllsta/lasten-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-toteutuminen-suomessa/>
- Markkula-Kivisilta H. 2019. Lapsiköyhyyden vähentäminen keskiöön. Pelastakaa Lapset. Viitattu 23.2.2020. <https://www.pelastakaaalapset.fi/blogi/lapsikoyhyden-vahentaminen-keskioon/>
- Melkas T. 2013. Terveys kaikissa politiikoissa –periaate Suomen terveystaloudessa. Yhteiskuntapolitiikka 78, 181–196.
- Moisio P. 2006. Suhteellinen köyhyys Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 71, 639–645.
- Ollila H., Forsman H. & Absetz P. 2013. Itsesäätely koululaisten hyvien ruokailutottumusten tukea. Tuloksia Suomen TEMPEST-hankkeen koululaistutkimuksesta. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Työpöytäpaperi 1/2013. Helsinki.
- Opetusministeriö. 2007. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011. Opetusministeriön julkaisu 2007:41. Helsinki.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 6. Helsinki.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017a. Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 19. Helsinki.

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017b. Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien edistäminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 10. Helsinki.
- Oxfam. 2019. Extreme inequality and essential services. Viitattu 19.1.2020. <https://www.oxfam.org/en/what-we-do/issues/extreme-inequality-and-essential-services>
- Paananen R. & Gissler M. 2014. Hyvinvointi ulottuu sukupolvien yli. Teoksessa Lammi-Taskula J. & Karvonen S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere, 208–215.
- Paananen R., Ristikari T. & Gissler M. 2015. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin eriytyminen ja ongelmien ylisukupolvisuus – Kansallinen syntymäkohortti 1987. Teoksessa Jaakola A., Lanne V. & Rasinkangas J. (toim.) Eriarvoisuus ja sosiaalityö. Tutkiva sosiaalityö. Talentia-lehti. sosiaalityön tutkimuksen seura 2015, 15–19.
- Palosuo H. & Sihto M. 2013. Terveysterot terveystaloudellisena kysymyksenä. Teoksessa Sihto M., Palosuo H., Topo P., Vuorenkoski L. & Leppo K. (toim.) Terveystalouden perusta ja käytännöt. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere, 223–240.
- Pelastakaa lapset. 2019. Lapsen ääni 2019. Miten perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa lasten unelmiin ja tulevaisuuden suunnitelmiin? Viitattu 1.2.2020. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaa/laapset/main/2019/10/08094144/Lapsen_Aani_2019_web.pdf
- Pöyliö H. & Erola J. 2015. Suomen lisääntynyt sosiaalinen liikkuvuus harvinaista muualla Euroopassa. Talous ja yhteiskunta 4, 30–35.
- Rasmussen M., Krölner R., Klepp K., Lytle L., Brug J., Bere E. & Due P. 2006. Determinants of fruit and vegetable consumption among children and adolescents: a review of the literature. Part I: quantitative studies. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity 3:22.
- Rigde T. 2009. Living with poverty. A review of the literature on children's and families' experiences of poverty. Department for Work and Pensions. Research Report 594.
- Ristikari T., Keski-Säntti M., Sutela E., Haapakorva P., Kiilakoski T., Pekkarinen E., Kääriälä A., Aaltonen M., Huotari T., Merikukka M., Salo J., Juutinen A., Pesonen-Smith A. & Gissler M. 2018. Suomi lasten kasvu ympäristönä - Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 7/2018. Helsinki.
- Reivinen J. 2014. Tarvitaanko nuorten syrjäytymisestä enemmän keskustelua, tutkimusta vai käytännön toimia? Sitran trendit: Eriarvoisuus kasvaa. Viitattu 3.10 <https://www.sitra.fi/artikkelit/sitran-trendit-eriarvoisuus-kasvaa/>
- Rotko T., Aho T., Mustonen N. & Linnanmäki E. 2011. Kapeneeko Kuilu? Tilannekatsaus terveyserojen kaventamiseen Suomessa 2007–2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 8/2011. Helsinki.

- Rotko T. & Kauppinen T. 2016. Terveys 2015 -kansanterveysohjelman loppuarviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 8/2016. Helsinki.
- Rotko T., Mustonen N. & Kauppinen T. 2013. Eriarvoisuuden vähentäminen kaikissa politiikoissa – kokemuksia ministeriökierrokselta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2013. Tampere.
- Saari J. 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Tallinna.
- Saari J. 2019. Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Toimi-hankkeen selvityshenkilön raportti. Sosiaaliturva 2030.
- Salmi M., Mäkelä J., Perälä M. & Kestilä L. 2012. Lapsi kasvaa kunnassa – miten kunta voi tukea lasten hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen riskejä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päätösten tueksi 1/2012.
- Salmi M., Närvi J. & Lammi-Taskula J. 2016. Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Karvonen S. & Salmi M. (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 30. Helsinki, 13–44.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2008. Kansallinen terveyserojen kaventamisen toimintaohjelma 2008–2011. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:16. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2011. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 – Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Lapsistrategia. Viitattu 3.3.2020. <https://stm.fi/lapsistrategia>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamisen perustelut. Hyvinvointi- ja terveyserot. Viitattu 11.12.2019. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/tavoitteet/kaventamisen-perustelut>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Terveys. Hyvinvointi- ja terveyserot. Viitattu 25.9.19 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/terveys>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019a. Hyvinvointi. Viitattu 19.5.2020. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019b. Keskeisiä käsitteitä. Hyvinvointi- ja terveyserot. Viitattu 25.09.19 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisiakasitteita>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019c. Lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Viitattu 2.2.2020 https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lasten_ja_nuorten_vaikuttamismahdollisuudet

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019d. Sosiaalisesti kestävä kehitys. Viitattu 2.5.2020.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/tavoitteet/sosiaalisesti-kestava-kehitys>
- Therborn G. (suom. Henttonen T.) 2014. Eriarvoisuus tappaa. Tampere.
- Tilastokeskus. 2017. Tuloerojen kehitys Suomessa. Helsinki. Viitattu: 8.1.2020.
http://www.stat.fi/til/tjkt/2017/01/tjkt_2017_01_2018-12-18_kat_001_fi.html
- Tilastokeskus. 2019. Tulonjakotilasto 2017. Helsinki, 2–31. Viitattu 1.5.2020.
https://www.stat.fi/til/tjt/2017/01/tjt_2017_01_2019-03-01_fi.pdf
- Tolkkinen A., Madanat-Harjuoja L., Taskinen M., Rantanen M., Malila N. & Pitkäniemi J. 2018. Impact of parental socioeconomic factors on childhood cancer mortality: a population-based registry study, *Acta Oncologica*, 57:11, 1547-1555.
- Valtioneuvosto. 2019a. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2014 – Lapsen aika. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Valtioneuvosto. 2019b. Lapsipolitiikka on moraalinen valintamme. Viitattu 12.3.2020.
https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/lapsipolitiikka-on-moraalinen-valintamme
- Valtioneuvoston kanslia. 2018. Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Helsinki.
- Vauhkonen T., Kallio J. & Erola J. 2017. Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82, 2017:5, 501–512.
- Välimäki K. 2010. Lukijalle. Teoksessa Sosiaali- ja terveysministeriö. 2011. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Julkaisuja 2011:1. Helsinki.
- Väljärvi J. (toim.) 2019. Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Valtioneuvosto. Valtioneuvoston julkaisuja 7. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Unicef. 2016. Fairness for Children: A league table of inequality in child well-being in rich countries. Innocenti Report Card 13. Florence.
- Unicef. 2019a. Kestävän kehityksen tavoitteet. Viitattu 19.1.2020
<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-paakohteet/kestavan-kehityksen-tavoitteet/ei-koyhytta/>
- Unicef. 2019c. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Viitattu 19.1.2020
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/>
- Unicef. 2019b. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus. Viitattu 1.11.2019.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

UN. 2019. Sustainable development goals. Viitattu 19.1.2010
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/inequality/>

World Bank. 2016. Poverty and Shared Prosperity 2016. Taking on inequality. Washington DC: World Bank, 69.